

Beschouwing Symposium SUN

Graag zou ik in mijn bijdrage stil willen staan bij de prikkelende titel van dit symposium "een druppel op een gloeiende plaat".

Als we heel kritisch kijken naar het resultaat van alle inspanningen van organisaties die werkzaam zijn binnen het sociaal domein, of het nu gaat om overheidsinstellingen, private aanbieders van ondersteuning of vrijwilligersorganisaties dan zou je met een beetje sombere kijk op de wereld kunnen stellen dat we er met elkaar niet in slagen om de problemen binnen het sociaal domein een stukje kleiner te maken.

Het is echter Interessant om hier vervolgens de vraag aan te koppelen of dit nu iets zegt over die spreekwoordelijke druppel of veel meer over de omvang en de beïnvloedbaarheid van de gloeiende plaat.

Persoonlijk zou ik niet werkzaam kunnen zijn binnen het sociaal domein zonder de overtuiging dat ons werk ertoe doet, zonder de overtuiging dat we met elkaar dagelijks voor grote groepen inwoners daadwerkelijk het verschil kunnen maken.

Tegelijkertijd zie ik, dat we ook vanuit de Sociale Dienst steeds vaker pleisters plakken en fouten of onvolkomenheden in het systeem, ook ons eigen systeem, repareren.

Artikel 20 van de grondwet brengt het recht op een toereikende levensstandaard tot uitdrukking. Dit recht geldt ook voor hen die niet of niet volledig zelf in hun levensonderhoud kunnen voorzien.

De overheid heeft met ander worden de plicht om te garanderen dat mensen rond kunnen komen en kunnen meedoen in de samenleving.

Tegelijkertijd is de realiteit dat de bestaanszekerheid van een groter wordende groep inwoners onder druk staat en dat die druk alleen maar groter lijkt te worden, kijk ook naar alle recente berichten over de stijgende gasprijs en de energiearmoede die hieruit voortvloeit.

Onderzoek van Nibud wijst uit dat grote groepen mensen in Nederland, zowel werkenden als mensen met een uitkering, grote moeite hebben om rond te komen. Uit ditzelfde onderzoek komt naar voren dat bepaalde groepen in de bijstand zelfs structureel inkomen te kort komen om daadwerkelijk van te kunnen rondkomen met soms een cascade aan problemen als gevolg.

In een recent rapport van de Sociaal Economische Raad wordt daarnaast aangegeven dat bijna een kwart miljoen Nederlandse werkenden tussen de 20 en 64 jaar leeft in armoede, ondanks hun inkomen uit werk. En anno 2021 hebben we twee keer zoveel daklozen in Nederland dan in 2009.

Falen we dan als overheid in het licht van artikel 20?

Ik denk dat het antwoord op deze vraag niet met een eenvoudig ja of nee te beantwoorden is.

Als ik kijk naar het aanbod aan ondersteuning, zowel vanuit overheidswege als vanuit het voorveld dan zie ik, zeker als ik naar de Drechtsteden kijk, best een rijk palet aan voorzieningen en ondersteuning.

Tegelijkertijd is dit aanbod nog zo versnipperd en complex in zijn toegang dat het grote eisen stelt aan de zelfredzaamheid van mensen om binnen het woud aan regelingen hun weg te vinden.

Wat ik zie is een stelsel waarin de mensen met de minste zelfredzaamheid de meeste handelingen moeten verrichten om tot een volwaardig inkomen te komen.

Als werkende met een goed inkomen is mijn leven op dat vlak eenvoudig. Ik krijg netjes maandelijks mijn salaris gestort, mijn vaste lasten worden automatisch afgeschreven, ik doe 1 keer per jaar mijn belastingaangifte en dat is het dan eigenlijk ook wel.

De tijd, dat iemand die aangewezen is op een bijstandsuitkering, kon volstaan

- met het aanvragen van die uitkering
- mensen nog niet te maken hadden met een ingewikkeld belastingstelsel met verschillende toeslagen
- de huursubsidie direct naar de verhuurder werd overgemaakt die deze vervolgens gelijk met de huur verrekende
- en veel tandartskosten nog gewoon middels een voor iedereen geldende basisverzekering en zonder een forse eigen bijdrage werden gedekt,..... die tijd, ligt al langere tijd achter ons.

De hoogte van de uitkering is daarnaast gebaseerd op het uitgangspunt dat mensen ook daadwerkelijk gebruik maken van al die aanvullende voorzieningen, of het nu gaat om het aanvragen van een belastingtoeslag, het vragen van kwijtschelding van bepaalde lasten of het beroep doen op voorzieningen vanuit het lokale minimabeleid.

En dat is dan ook één van de punten waar het binnen het systeem vaak misgaat. Mensen weten soms simpelweg niet van het bestaan af van bepaalde regelingen of durven een toeslag niet meer aan te vragen uit angst voor een terugvordering van de belastingdienst waarmee ze in het verleden ook al eens zijn geconfronteerd.

Een andere groep inwoners is wellicht wel op de hoogte van het bestaan van een regeling maar haakt af door complexe, uitgebreide en vaak uitsluitend nog digitaal toegankelijke aanvraagprocedures.

En bij voorzieningen als schuldhulpverlening speelt daarnaast ook schaamte om hulp te vragen vaak een grote rol.

Een aantal van de systeemfouten die ik beschrijf zullen we vanuit dit gezelschap niet kunnen oplossen. Sommige zaken zoals de hoogte van de uitkering of het minimumloon liggen nu eenmaal niet in onze invloedssfeer.

Ik zie wel een gezamenlijke verantwoordelijkheid om deze systeemfouten en de effecten die we hiervan zien in onze uitvoeringspraktijk bij wetgever en uitvoerende instellingen in beeld te blijven brengen. Voor alle duidelijkheid ik heb het dan ook over systeemfouten binnen mijn eigen sociale dienst.

Een organisatie als SUN vervult overigens naar de Sociale Dienst nadrukkelijk zo'n functie. Zo bespreken we bijvoorbeeld periodiek de trends die SUN ziet in de aanvragen die binnen komen.

Hoe komt het dat een groeiende groep inwoners in de Drechtsteden alleen middels een interventie van SUN de heraansluiting op gas, water en licht weer voor elkaar krijgt?

Waarom moet SUN steeds vaker inspringen op het moment dat mensen acute tandartszorg nodig hebben?

Wat zeggen dit soort aanvragen over het voorliggende veld en waar hebben we het als Sociale Dienst mogelijk laten liggen?

Hierbij is overigens niet altijd de conclusie dat dit laatste het geval is, wel maakt het mij ervan bewust dat er door de jaren heen in wet en regelgeving allerlei veranderingen zijn opgetreden waar het gaat om de kostensoorten en de voorwaarden waaronder we als Sociale Dienst al dan niet een vergoeding verstrekken.

Het zal u wellicht niet verrassen wanneer ik zeg dat het rijtje kostensoorten door de jaren heen alleen maar kleiner is geworden en het rijtje aan voorwaarden alleen maar groter.

Zo gaan we bij de uitvoering van de Participatie-wet sinds een aantal jaren bijvoorbeeld uit van een fictieve reserveringscapaciteit wanneer mensen bij ons aankloppen voor de vervanging van hun kapotte wasmachine. De wetstechnische redenering hierachter is dat het om zogenaamde algemene gebruiksgoederen gaat (zeg maar een gebruiksartikel wat in ieder huishouden is terug te vinden). Voor algemene gebruiksgoederen geldt het uitgangspunt dat de maandelijkse uitkering voorziet in de periodieke vervanging van dit soort goederen. Anders gezegd het uitgangspunt is dat mensen voor dit soort uitgaven maandelijks een stukje van hun uitkering opzij kunnen zetten.

Maar hoe reëel is dit uitgangspunt wanneer iemand al jarenlang in de bijstand zit en al blij is om zonder kleerscheuren het eind van de maand te halen?

En wat lossen we op wanneer we de klant wel ondersteunen met een financiële bijdrage voor diezelfde wasmachine maar dit doen in de vorm van een lening waarmee, door de verplichte maandelijkse aflossing, de uitkering nog een stukje omlaag gaat of iemand alleen maar dieper in de schulden komt?

Met het noemen van de Participatiewet hebben we in zijn algemeenheid een mooi voorbeeld te pakken van een wet waarvan je je kan afvragen of deze wet nog wel bijdraagt aan de zekerheden zoals die in het eerder genoemde artikel 20 van grondwet worden beschreven of dat deze wet mensen in hun bestaanszekerheid eerder ondermijnt dan ondersteunt.

Helaas heb ik ook in onze praktijk in de afgelopen jaren meerdere voorbeelden voorbij zien komen waaruit bleek dat de Participatiewet, de participatie van mensen eerder bedreigt dan hieraan bijdraagt. De stap naar werk vanuit een uitkeringssituatie is niet zelden een stap naar onzekerheid waarmee de Participatiewet eerder ontmoedigt dan dat het deze stap stimuleert.

De wet is in belangrijke mate gestoeld op wantrouwen en daarmee vooral een stok en nauwelijks een wortel.

Gelukkig dringt dit beeld ook steeds sterker door bij de Haagse beleidsmakers en het is denk ik ook een reële verwachting dat de wet in zijn huidige vorm zijn langste tijd heeft gehad al gaan dit soort trajecten nooit snel.

Niet alleen waar het de Participatie-wet betreft maar ook waar het gaat om het bredere vraagstuk van bestaanszekerheid, lijkt de tijd rijp voor een aantal fundamentele hervormingen. Meer geënt op vertrouwen en met een focus op een vereenvoudiging van het stelsel. Een stelsel waarin de menselijke maat wordt teruggebracht en de behoeften van inwoners weer centraler komen te staan.

Dit, niet in de laatste plaats, door de pijnlijke realiteit zoals die ook uit de Toeslagenaffaire naar voren is gekomen of uit individuele casussen die landelijk veel aandacht hebben gekregen zoals de inmiddels bekende casus van de boodschappentas. Waar de gemeente Wijdemeren, verstrekte

uitkeringsgelden heeft teruggevorderd toen bleek dat een klant wekelijks een tas boodschappen van haar moeder ontving.

Voor mij persoonlijk maken deze voorbeelden overigens ook duidelijk dat het werken in het sociaal domein complex is. Natuurlijk zijn we het er snel over eens dat gedupeerde ouders gecompenseerd moeten worden en dat deze geldelijke compensatie in sommige gevallen nooit meer kan herstellen wat deze mensen hebben moeten ondergaan.

Waar de media nu terecht schande spreken van wat er is gebeurd, schreeuwen deze zelfde media waarschijnlijk echter ook moord en brand wanneer over een jaar onverhoopt mocht blijken dat een te beperkt onderzoek naar de achterliggende feiten er toe heeft geleid dat er grove fouten zijn gemaakt en dat de Belastingdienst onterecht grote bedragen heeft uitgekeerd.

Ook de casus van de boodschappentas is in dat licht interessant. Natuurlijk zullen er weinig mensen zijn die de redelijkheid van het verrekenen van een ontvangen tas boodschappen met een uitkering inzien. Maar wat wanneer het niet boodschappen waren maar het gaat om financiële ondersteuning in de vorm van een maandelijks geldbedrag en bij welk bedrag trekken we dan de grens? En wat wanneer deze ondersteuning niet van de ouders van de uitkeringsgerechtigde komt maar van een ex-partner? Vinden we dat dan wel of niet relevant?

Wat ik hiermee maar wil aangeven is dat het werken in sociaal domein en het vinden van een goede balans tussen mensgerichtheid en rechtmatigheid geen eenvoudige opgave is en dat we in de discussies over overduidelijke misstanden ook oog moeten blijven houden voor deze complexiteit.

Ja, en dan weer even terug naar het thema: een druppel op een gloeiende plaat.

Het zal duidelijk zijn dat ik vind dat we alle inspanningen van de verschillende organisaties die actief zijn binnen het sociaal domein enorm tekort doen wanneer we hier een beeld aan zouden koppelen dat het er allemaal niet zoveel toe doet.

Toch was ik heel erg blij met juist dit thema omdat het bijdraagt aan de zo belangrijke discussie waar het gaat om de effectiviteit van ons werk in het licht van de systeemfouten die dit werk soms onnodig complex maken en die een continue bedreiging vormen voor de bestaanszekerheid van een grote groep inwoners.

De oplossingsrichting ligt op de eerste plaats wat mij betreft dan ook niet bij het uitbreiden van het bestaande ondersteuningsaanbod maar veel meer in het verlengde van de vraag hoe we die gloeiende plaat met elkaar kunnen beïnvloeden en ook kleiner kunnen maken.

Ik zie daar zelf, zonder hiermee een compleet beeld te schetsen, een drietal belangrijke aandachtspunten.

Zoals al aangegeven denk ik dat het op de eerste plaats belangrijk is om misstanden die voortvloeien uit wet- en regelgeving of processen die averechts werken, met elkaar te blijven signaleren.

Een mooi voorbeeld is denk ik ook de oproep die onze portefeuillehouder Peter Heijkoop, samen met zijn collega uit Amsterdam vorige week heeft gedaan richting de politieke partijen die betrokken zijn bij het formatieproces, waarin zij om aandacht vragen voor de tanende bestaanszekerheid van steeds grotere groepen en waarbij zij tevens oproepen om de koopkracht van mensen met een minimuminkomen substantieel te vergroten en de Participatiewet op de schop te nemen.

In het verlengde van die signaleringsfunctie denk ik dat we ervaringen van inwoners en klanten nog veel nadrukkelijker moeten betrekken bij het nadenken over nieuw beleid of het ontwerpen van dienstverleningsprocessen. We hebben binnen het sociaal domein de neiging, uiteraard met de beste intenties, om nogal aanbodgericht te werk te gaan en verliezen hierbij de echte, meest prangende vraag van cliënten soms ook uit het oog.

Als ik even voor de Sociale Dienst zelf spreek dan gaat het op de tweede plaats ook gewoon om het lef om wet- en regelgeving in bepaalde situaties ondergeschikt te maken aan het werken vanuit de bedoeling.

Dit lijkt op het eerste gezicht wellicht niet zo ingewikkeld maar mijn ervaring is dat dit in de praktijk nog een taai proces is dat om blijvende aandacht vraagt. Regels en protocollen bieden mensen in de uitvoering namelijk ook een zeker houvast en de zoektocht naar meer maatwerk moet ook niet verworden tot een praktijk van willekeur of een praktijk waarin de uitkomst van je verzoek om ondersteuning, in hoge mate afhankelijk is van de professional die je toevallig als klant aan de andere kant van de tafel treft.

Op de derde en laatste plaats zou ik hier ook het verder versterken van de onderlinge samenwerking willen noemen. Overigens zie ik op dit vlak een positieve ontwikkeling in onze regio waarin de verschillende partijen die binnen het sociaal domein actief zijn, elkaar steeds vaker treffen en de onderlinge verbinding ook sterker wordt.

Maar om een andere metafoor te gebruiken, we zitten denk ik nog wel in de fase waarin we elkaar nog vooral de hand reiken maar nog niet in de fase van de echte omhelzing wat in sommige situaties de effectiviteit van ons handelen wel zou kunnen versterken.

Het effectief versterken van de bestaanszekerheid van inwoners vraagt namelijk op zijn minst om een integrale blik, en waar nodig ook om een integrale aanpak die zonder een goede samenwerking simpelweg niet van de grond komt.

Een mooie ontwikkeling waar het de onderlinge samenwerking betreft en die ik als afronding hier graag nog wil benoemen is de opzet van het Sociaal Leenfonds. Het idee van een Sociaal Leenfonds kent zijn oorsprong in Zoetermeer en is bedoeld om mensen met kleine schulden te ondersteunen om zo te voorkomen dat men in een problematische schuldensituatie terecht komt. Hulpverleners kunnen via zo'n fonds voor hun cliënten een renteloze lening aanvragen om hun openstaande nota's te betalen.

De Drechtraad heeft eerder ingestemd met het opzetten van zo'n fonds en als Sociale Dienst zijn we op dit moment samen met SUN, als toekomstig beheerder van dit fonds, bezig om één en ander verder uit te werken waarbij we nadrukkelijk gaan kijken hoe we ook andere lokaal opererende partijen zoals bijvoorbeeld Schuldhulpmaatje en Humanitas een rol kunnen geven in het proces, ook om een en ander vanuit het perspectief van de inwoners zo laagdrempelig mogelijk te maken.

Dit lijkt mij een mooie ontwikkeling om mijn verhaal op een positieve wijze mee af te sluiten.